

PKAN WH/4690/2026

Data: 03.08.2026 r.

Wrocław, 23 lipca 2026 r.

Dr hab. Joanna Dufrat, prof. UW.
Zakład Historii Polski i Powszechnej od XIX do XX w.
Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego
Ul. Szewska 49
50-137 Wrocław
joanna.dufrat@uwr.edu.pl

**Ocena dorobku naukowego dr Anny Marcinkiewicz-Kaczmarczyk w postępowaniu o
nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych
w dyscyplinie historia**

Podstawy formalno-prawne sporządzenia recenzji

Recenzja została sporządzona na podstawie uchwały nr 46/2026 Rady Naukowej Instytutu Historii Uniwersytetu Jana Kazimierza w Kielcach z dnia 23 kwietnia 2026 roku w sprawie powołania Komisji habilitacyjnej w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego Pani dr Annie Marcinkiewicz-Kaczmarczyk w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Sylwetka naukowa Habilitantki

Dr Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk uzyskała dyplom magistra w 1998 r. w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie dysertacji zatytułowanej *Stosunek człowieka do śmierci w XVII wieku*, napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Andrzeja Wyrobisza. Stopień doktora nauk humanistycznych w dziedzinie historii uzyskała w 2008 r. w Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach na podstawie dysertacji pt. *Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922)*, której promotorem był prof. dr hab. Józef Smoliński.

W latach 1998-2006 pracowała jako nauczycielka w Liceum Ogólnokształcącym w Zespole Szkół nr 16 w Warszawie, a następnie została zatrudniona w Instytucie Pamięci Narodowej: na stanowisku starszego kustosa w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN (od 2006 r.), w Wydziale Ewidencji (2006-2009), w Samodzielnej Sekcji

Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł (2009-2022) i w Wydziale Badań i Edycji Źródeł (od 2022 r.).

Dorobek naukowy Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora

Dr Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk jest autorką trzech monografii, w tym dwóch, które ukazały się po uzyskaniu stopnia doktora: pierwsza, *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922) i Wojskowa Służba Kobiet (1939-1945)*, została wydana w 2016 r., druga, „*Element politycznie wrogi*”. *Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „Ludowej” (1945-1956)*, wydana w 2025 r., została przedstawiona jako główne osiągnięcie naukowe w niniejszym przewodzie habilitacyjnym. Ponadto na etapie prac wydawniczych znajduje się kolejna monografia jej autorstwa zatytułowana „*Pestki*”, „*WAAF-ki*” i „*Wrenki*”. *Pomocnicza Służba Kobiet w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie (1939-1947)*, Habilitantka jest także autorką zbioru źródeł pt. *Repatriacja żołnierzy PSZ na Zachodzie w rozmowach TRJN z władzami brytyjskimi. Wybór dokumentów*, który został wydany w 2013 r., oraz wydawnictwa monograficzno-albumowego: *Żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w fotografiach por. Wiesława Szpakowicza*, które ukazało się w 2010 r.

Na naukowy dorobek publikacyjny Habilitantki od 2008 r. składa się również 26 rozdziałów w monografiach zbiorowych (w tym dwie współautorskie), 3 recenzje naukowe oraz 25 artykułów opublikowanych w czasopiśmie naukowych, takich jak „Dzieje Najnowsze”, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica”, „Niepodległość i Pamięć”, „Przegląd Archiwalny IPN”, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”.

Zainteresowania dr Anny Marcinkiewicz-Kaczmarczyk koncentrują się wokół kwestii walk o niepodległość, historii Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz struktur bezpieczeństwa w okresie PRL. Drugim obszarem badawczym są dzieje kobiet, w szczególności ich udział w wojnie polsko-bolszewickiej (1918-1922) oraz w strukturach wojskowych i ruchu konspiracyjnym w okresie II wojny światowej (1939-1945). Jej publikacje z zakresu aktywności kobiet w strukturach ZWZ/AK, Służbie Wojskowej Kobiet i Pomocniczej Służbie Kobiet, zagadnień nadal słabo rozpoznanych w literaturze historycznej, stanowią cenny wkład w obszarze badań nad tą problematyką. Kolejny obszar zainteresowań Habilitantki stanowi okres PRL (1945-1989) i działalność komunistycznych organów bezpieczeństwa. Z dziejami PRL wiąże się też jej zainteresowanie Społeczno-Obywatelską Ligą Kobiet oraz Kołami Rodzin Milicyjnych jako podmiotami realizującym w sferze społeczno-propagandowej politykę rządową. Dorobek naukowy dr Anny Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, która

systematycznie poszerza swoje badawcze zainteresowania, wskazuje więc, że jest ona badaczką poszukującą nowych wyzwań.

Na podkreślenie zasługuje również jej aktywność w ruchu naukowym, o czym świadczy udział z referatami na siedmiu międzynarodowych (w Bułgarii, Węgrzech, Holandii, Grecji, Stanach Zjednoczonych, Ukrainie) i 48 krajowych konferencjach naukowych. Była też zaangażowana w organizowanie międzynarodowej konferencji naukowej w Warszawie i współpracowała z Ośrodkiem Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobietych przy Uniwersyteckim Centrum Kultury w Białymstoku. W Ośrodku BHK ISK i w Katedrze Historii Kultury oraz Pracowni Historii Kobiet Uniwersytetu w Białymstoku odbyła również staż naukowy (5 XII 2024 - 20 I 2025). Jest członkinią Stowarzyszenia Historyków Wojskowości. Ponadto była uczestniczką kilku projektów naukowych i dwukrotnie uzyskała stypendia naukowe na prowadzenie kwerend w ośrodkach polskich za granicą oraz archiwach zagranicznych: Polonia Aid Foundation Trust w Londynie w 2014 r. oraz Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich w 2023 r.

Ważny element aktywności Habilitantki stanowi zaangażowanie w popularyzację nauki. Jest ona m.in. autorką sześciu artykułów popularnonaukowych, współautorką dwóch wystaw plenerowych w 2010 i 2018-2019 r., ponadto bierze udział w spotkaniach i audycjach popularyzujących naukę na antenie Polskiego Radia oraz w programach w TVP Historia. Jest także członkinią komisji przyznającej nagrody „Ambasador Polskiej Historii” w konkursie organizowanym przez Biuro Edukacji Naukowej IPN.

Dorobek naukowy, aktywność konferencyjna i organizacyjna po uzyskaniu stopnia doktora wypełniają w sposób satysfakcjonujący kryteria, jakie stawia się osobom ubiegającym o stopień doktora habilitowanego.

Osiągnięcie naukowe będące przedmiotem postępowania habilitacyjnego

Głównym osiągnięciem naukowym, przedstawionym do oceny, jest monografia pt. *„Element politycznie wrogi”. Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „Ludowej” (1945-1956)*, Warszawa 2025, ss. 473.

Książka stanowi zwieńczenie długoletniego zainteresowania Habilitantki problematyką Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz relacjami wobec byłych żołnierzy tej formacji na

wielowymiarowej syntezy losów byłych żołnierzy PSZ, którzy podjęli decyzję o budowaniu swojego życia w powojennej Polsce. Jednak pierwszy człon tytułu sugeruje, że praca będzie koncentrowała się głównie na ukazaniu stosunku władz komunistycznych do byłych żołnierzy. Skupienie się na wątku represji znajduje potwierdzenie również w wykorzystanej bazie źródłowej, której podstawę stanowiły dokumenty wytworzone przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego oraz Główny Zarząd Informacji Wojska Polskiego, przechowywane w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej oraz w Centralnym Archiwum Wojskowym, w tym kartoteki operacyjne osób inwigilowanych przez UBP. W oparciu o nie został częściowo opracowany rozdział 2, a zwłaszcza rozdziały 3, 4, 5 i 6. W tym kontekście zwraca uwagę brak koniecznej refleksji źródłoznawczej i metodologicznej, która powinna towarzyszyć tak szerokiej eksploatacji materiałów wytworzonych przez komunistyczne organy bezpieczeństwa, z jaką mamy do czynienia w opiniowanej książce. Jest to bowiem specyficzny typ źródeł historycznych, co do których w środowisku badaczy panuje konsensus dotyczący potrzeby zachowania szczególnej ostrożności przy ich wykorzystywaniu. Nie ulega wątpliwości, że dr Marcinkiewicz-Kaczmarczyk miała tego świadomość, skoro przyznała, że „nie można uznawać [ich] za w pełni wiarygodne” [s. 23]. Co więcej, w kolejnych rozdziałach pracy nierzadko krytycznie ocenia i dystansuje się od opinii formułowanych na bazie pozyskanych informacji operacyjnych, podkreślając m.in. ich subiektywizm, czy też sposób ich zdobywania za pomocą tortur, niemniej charakterystyka tego rodzaju źródeł, analiza ich wiarygodności i metod pracy z nimi powinny w moim przekonaniu znaleźć swoje miejsce we *Wstępie*. Tym bardziej, jeżeli książka jest adresowana nie tylko do wąskiego grona specjalistów, ale ma trafić także do szerszego kręgu osób.

Struktura pracy jest klarowna i przemyślana. Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający. Autorka przedstawiła w nim w zarysie uwarunkowania decyzji o rozwiązaniu polskich formacji wojskowych walczących u boku państw alianckich. Niemniej przybliżając skomplikowaną i trudną sytuację, w jakiej znaleźli się żołnierze PSZ na Zachodzie po zakończeniu II wojny światowej, znacznie wykroczyła poza ustalone cezury pracy. Punkt wyjścia rozważań stanowi bowiem ujawnienie zbrodni katyńskiej w kwietniu 1943 r. Zabieg ten wydaje się w pełni uzasadniony, gdyż zerwanie stosunków polsko-radzieckich było momentem zwrotnym w międzynarodowym położeniu sprawy polskiej. W rozdziale znajdziemy także omówienie m.in. działań polskich władz wojskowych prowadzących do rozbudowy PSZ w ostatnim roku wojny, okoliczności powstania w Moskwie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej oraz konsekwencji cofnięcia uznania rządowi RP na Uchodźstwie przez aliantów zachodnich. Szczególnie interesująca część została poświęcona skutkom decyzji

władz brytyjskich o likwidacji PSZ i utworzeniu Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia, który miał wspierać byłych żołnierzy w przystosowywaniu do warunków życia na emigracji, a także brytyjskim przygotowaniom do repatriacji jak największej liczby Polaków. Interesujące są analizy dotyczące zróżnicowania polskiego środowiska emigracyjnego oraz warunków życia w Wielkiej Brytanii, możliwości zdobycia kwalifikacji i znalezienia zatrudnienia przez zdemobilizowanych żołnierzy. Autorka stawia pytania o panujące wśród nich nastroje, stan wiedzy na temat sytuacji w Polsce, akceptację dokonanych zmian ustrojowych, motywacje przesądzające o powrocie do ojczyzny.

Rozdział drugi przybliży proces repatriacji żołnierzy PSZ na Zachodzie, poczynając od rozpoczętych w sierpniu 1945 r. negocjacji w tej sprawie, prowadzonych pomiędzy władzami brytyjskimi a przedstawicielami TRJN, a kończąc na omówieniu przebiegu akcji repatriacyjnej w latach 1945-1948. Najwięcej uwagi poświęciła Autorka przedstawieniu wrogiego stosunku władz warszawskich do powracających, wynikającego z obaw przed możliwością podważenia przez nich pozycji TRJN w społeczeństwie polskim i w ogóle legalności rządów komunistycznych w Polsce. Jego wynikiem były intensywne działania wywiadowcze podejmowane przez komunistyczne służby bezpieczeństwa w obozach repatriacyjnych i środowisku PSZ jeszcze na emigracji. W rozdziale zostały omówione okoliczności tworzenia systemu i procedur służących weryfikacji, selekcji i inwigilacji osób wojskowych oraz ich rodzin; scharakteryzowano działalność attachatów i misji wojskowych, proces werbowania agentów i informatorów, ankiety personalne oraz relacje żołnierzy gromadzone podczas ich rejestracji w działających przy placówkach Państwowego Urzędu Repatriacyjnego punktach UBP. Pozyskane w ten sposób informacje oraz szczegółowe dane na temat repatriantów posłużyły w przyszłości do ich dalszego „rozpracowywania”.

Problematyka ta została rozwinięta w kolejnym – trzecim - rozdziale, poświęconym budowie w Polsce komunistycznego aparatu represji. Proces ten rozpoczął się niemal natychmiast po objęciu władzy przez PKWN i służyć miał głębokiej infiltracji społeczeństwa, której celem było skuteczne wyeliminowanie wszelkich prób oporu. Autorce udało się odtworzyć struktury cywilnych i wojskowych organów bezpieczeństwa, a także pokazać instrumentalizację prawa, wykorzystywanego jako narzędzie do zwalczania rzeczywistych i urojonych przeciwników nowego reżimu. Obok aktów normatywnych działania represyjne, którymi obejmowano coraz to nowe grupy wojskowych, prowadzone były na podstawie doraźnych zarządzeń, instrukcji i wytycznych, w tym dotyczących bezpośrednio środowiska PSZ. Ważnym elementem tworzonego systemu represji była budowa rozgałęzionej sieci agenturalnej do „rozpracowywania” grup osób, całych środowisk i poszczególnych jednostek

uznawanych za szczególnie niebezpieczne dla władzy komunistycznej. W takich realiach musieli odnaleźć się powracający z Zachodu kombatanci.

Rozdział czwarty skupia się na ukazaniu skali inwigilacji środowiska PSZ. Jej najbardziej intensywna faza rozpoczęła się w latach 1949-1950 r. i trwała aż do 1956 r., co Habilitantka zobrazowała szczegółowym omówieniem kilku szeroko zakrojonych działań operacyjnych bezpieki o kryptonimach „Centro”, „Targowica”, „Zachód”, „Mewa”, „Lombard” i „Falanga”. Byłych żołnierzy *en bloc* podejrzewano w nich o współpracę z zachodnim wywiadem. Rozmiar bezprawia, ale i brutalność stosowanych represji pokazało dodatkowo odwołanie się do konkretnych przypadków represjonowanych osób. To niewątpliwie najbardziej poruszająca część książki.

Tematem rozdziału piątego jest obraz PSZ na Zachodzie w propagandzie komunistycznej. Jego duża część została poświęcona omówieniu konkretnych przykładów publikacji, filmów propagandowych i materiałów szkoleniowych resortu bezpieczeństwa, szkalujących PSZ i jej dowódców. Stałymi cechami komunistycznej narracji były: krytyka władz brytyjskich, negatywny obraz dowództwa PSZ i rządu londyńskiego połączone z pozytywnym wizerunkiem państwa rządzonego przez komunistów. Intensywną akcją propagandową skierowaną do byłych żołnierzy, mającą zachęcać ich do masowego powrotu do kraju, o ile zaakceptują nowy system polityczny, rozpoczęto jeszcze w obozach repatriacyjnych. Wymiar propagandowy nadawano także uroczystym powitaniam pierwszych transportów z repatriantami. Z kolei w okresie wzmożonych represji w latach 1948-1956 akcje propagandowe wymierzone w rzeczywistych i domniemych „wrogów” systemu komunistycznego stanowiły przedłużenie działań aparatu bezpieczeństwa. Bardzo ciekawa uwaga o różnicach w propagandzie oficjalnej i materiałach przeznaczonych do użytku organów bezpieczeństwa: w tej pierwszej kadre oficerską PSZ przeciwstawiano „zwykłym” żołnierzom, w tym drugim przypadku – nie robiono tego rozróżnienia, uznając, że także podwładni w równym stopniu mogli stanowić zagrożenie jako współpracownicy obcych wywiadów.

Ostatni, szósty rozdział jest w mojej ocenie najbardziej dyskusyjny. Przede wszystkim zastrzeżenie budzi sam tytuł: *Środowisko byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie – pochodzenie, wykształcenie i przystosowanie do życia w Polsce „ludowej”*, który jest nieadekwatny do treści. Sugeruje bowiem, że otrzymamy charakterystykę całego środowiska repatriantów – byłych członków PSZ. Tymczasem w podrozdziale zatytułowanym *Pochodzenie i wykształcenie* przedmiotem analizy jest wyłącznie kadra oficerska PSZ, a więc bardzo niewielka część tego środowiska. Na powrót do Polski zdecydowało się, jak wcześniej napisała Autorka, około 50% szeregowców i 10% oficerów PSZ (s. 104). Przy czym większość

powracających stanowiły osoby pracujące fizycznie, a warstwę inteligencką reprezentowali głównie oficerowie i podoficerowie (informacja z przyp. 2 na s. 371). Potwierdza to zresztą dokonana analiza, skoro wśród oficerów, którzy zostali odnotowani przez UBP w Warszawie 25% posiadało wykształcenie wyższe, a 71% średnie (s. 372). Z kolei wśród odnotowanych przez UBP 176 lotników – wyższe i średnie wykształcenie posiadało aż 84%, przy czym osoby z wyższym wykształceniem przeważały (s. 373). Nie ulega zatem wątpliwości, że biorąc pod uwagę tylko kwestie wykształcenia i powiązanego z nim pochodzenia społecznego, grupę oficerów i podoficerów PSZ nie można uznać za reprezentatywną dla całego środowiska.

W związku z powyższym nie przekonuje mnie także kolejny podrozdział zatytułowany *„Od magazyniera do dyrektora” – byli żołnierze Polskich Sił Zbrojnych w społeczeństwie Polski „ludowej”*. Po pierwsze, podstawę analizy stanowi ta sama grupa byłych oficerów i podoficerów PSZ. Po drugie, wątpliwości budzi dokonana typologia postaw przyjmowanych przez repatriantów, wśród których wyróżniono 4 grupy: pierwszą reprezentowały osoby, które „pozornie” akceptowały realia Polski ludowej, aby rozwijać swoje kariery zawodowe zgodne z wykształceniem; drugą grupę - te, które nie akceptowały realiów politycznych, ale nie głosiły swoich poglądów, tylko wycofywały się z życia publicznego, a często obejmowały stanowiska poniżej swoich kompetencji; trzecią grupę - osoby, które otwarcie się buntowały, angażując się w działalność konspiracyjną lub decydując na nielegalną emigrację; natomiast czwartą - ci, którzy popierali nowe władze i współpracowali z UBP (s. 397-398). O ile dwie ostatnie kategorie wydają się czytelne, o tyle dwie pierwsze – już nie. Jaka jest bowiem różnica pomiędzy „pozorną” akceptacją systemu politycznego, a brakiem tej akceptacji, jeśli nie ujawnia się swoich poglądów? I na jakiej podstawie możemy dokonać takiego rozróżnienia, nie mogąc się odwołać do konkretnych wypowiedzi czy czynów? Niejasność i sztuczność tego podziału pokazuje np. wybór osób mających ilustrować pierwszą postawę – tj. „pozornie” akceptujących system, aby robić karierę. W rozdziale zostały wymienione nazwiska czterech generałów, z których przynajmniej jeden – gen. Boruta-Spiechowicz miał krytykować „wiele spraw z życia publicznego” i ostatecznie przeszedł do rezerwy (s. 396), co Autorka określiła – i to jest symptomatyczne - jako „rezygnację z udziału w życiu politycznym” (s. 396). Pozostali generałowie - Thommée, Kossakowski i Ładoś – nie krytykowali otwarcie systemu, ale i tak nie udało im się kontynuować karier wojskowych, ponieważ nie mieli takich możliwości (s.397), gdyż „władze nie miały zaufania do sanacyjnych generałów”. Czyli to nie oni zdecydowali o zakończeniu karier wojskowych, a szukanie pracy nie odpowiadającej ich kwalifikacjom zawodowym nie było konsekwencją „przyjętej postawy”, ale ich aktywności do 1945 r. Przy tej okazji zwraca uwagę brak wyjaśnienia, co właściwie rozumie Autorka, gdy

chce analizować „postawy przyjmowane w środowisku PSZ” (s. 394, 395). Według *Słownika Języka Polskiego PWN* (t. 2, Warszawa 1979, s. 842), postawa to „stosunek człowieka do życia lub do pewnej wyróżnionej sfery zjawisk; ustosunkowanie się do czegoś, czyjeś nastawienie, stanowisko, poglądy. [...]”. Innymi słowy, przyjęcie postawy zakłada jednak podjęcie jakiegoś działania: decyzję o wstąpieniu do partii politycznej bądź też wyraźna odmowa, zaangażowanie się w konspirację antykomunistyczną, próbę nielegalnego opuszczenia kraju, współpracę z obcym wywiadem lub podjęcie dobrowolnej współpracy z komunistyczną służbą bezpieczeństwa, a także – w tamtym okresie - robienie kariery w wojsku polskim. W pokazanych przez Autorkę przykładach trudno dostrzec jakąś indywidualną postawę wobec rzeczywistości politycznej, chyba że za taką uznamy gotowość do kontynuowania kariery w wojsku polskim, takim, jakie ono było w okresie stalinizmu. Poza tym prezentowane przykłady nie spełniają pierwszego kryterium, tj. osób pozornie akceptujących realia polityczne i robiących kariery, ani drugiego – milcząco nie akceptujących systemu politycznego, które wycofały się z życia publicznego. No i gdzie w tej zaproponowanej typologii postaw mieści się Stanisław Skalski, który początkowo znalazł zatrudnienie w WP, a po wyjściu z więzienia kontynuował z powodzeniem karierę wojskową? Czy wobec tych faktów jedna uwaga o oficerach sowieckich, wypowiedziana w stanie alkoholowego upojenia, która posłużyła za pretekst do jego aresztowania, może być wystarczającą przesłanką do stwierdzenia o jego antysystemowych poglądach?

Odnoszę wrażenie, że Autorka nieświadomie przejęła perspektywę totalitarnego państwa, przypisującą wszystkim członkom PSZ brak akceptacji dla politycznych realiów powojennej Polski. W tej logice fakt, że otwarcie ich nie krytykowali, nie przejawiali zachowań opozycyjnych, a nawet zaangażowali się w działalność w PPR/PZPR i robili kariery w wojsku – nie miały znaczenia, w końcu jednogłośnie nie musi oznaczać jednomyślności. Stąd też nasilenie represji wobec PSZ od 1948 r. nastąpiło w chwili, gdy w kraju nie istniała już rzeczywista opozycja. Wydaje się, że lepszym rozwiązaniem byłoby jednak przyjęcie hipotezy o akceptacji powojennej rzeczywistości przez zdecydowaną większość repatriantów, a następnie próba jej sfalsyfikowania. W końcu najbardziej rozpowszechnioną postawą było przystosowanie. To właśnie brak niuansowania i nieuzasadnione dopatrywanie się ukrytej/niemej opozycyjności wobec istniejących realiów politycznych, a także próba zamknięcia konkretnych biografii w sztywnych kategoriach, co zresztą Autorce się nie udaje (bo też udać się nie może), przy braku materiału źródłowego poza dokumentami służby bezpieczeństwa, powoduje, że te dwa podrozdziały uważam za najsłabszą część pracy. Jednocześnie pomysł, aby przyjrzeć się drodze zawodowej wybranej kategorii przedstawicieli

PSZ wydaje mi się słuszny i bardzo interesujący. Pozwala na poszerzenie perspektywy, pokazując, jak odnajdywali się w ówczesnej rzeczywistości, pomimo inwigilacji, nagonki prasowej i trwających represji. Wskazanych wyżej problemów metodologicznych nie dostrzegam w tej części, która omawia dwie pozostałe kategorie postaw zajmowanych wobec ówczesnej rzeczywistości politycznej. Co więcej, obraz osób podejmujących współpracę z organami bezpieczeństwa został zniuansowany, pozwalając Autorce na pokazanie wieloaspektowości i złożoności motywacji poszczególnych osób.

Podsumowując, pomimo wskazanych niedociągnięć metodologicznych, książkę oceniam pozytywnie. Mamy tu do czynienia z przemyślaną i warsztatowo poprawną koncepcją, która stanowi cenne osiągnięcie badawcze. Na podkreślenie zasługuje też wykorzystana baza źródłowa i warstwa faktograficzna. Przyglądając się sytuacji byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, którzy zdecydowali się wrócić do kraju, Habilitantce udało się przekonująco opisać totalitarny i represyjny charakter systemu komunistycznego, który sam kreował wrogów, a następnie poddawał permanentnej inwigilacji tysiące osób, odbierając im podmiotowość w sytuacji, gdy podstawą wyroków były wymuszone samooskarżenia, nie zaś zebrane dowody ich antypaństwowej działalności. Szczególnie przydatne okazało się wykorzystanie analizy pojedynczych przypadków. Podejście to nie tylko uwiarygodniło efekt przeprowadzonych badań, ale też pozwoliło oddać głos oficerom, ukazując ich dramatyczną walkę o zachowanie godności podczas brutalnych przesłuchań. Mimo że narrację książki w dużej mierze determinuje perspektywa komunistycznych organów bezpieczeństwa, Autorka przełamała ten schemat, pokazując złożony, ale i przejmujący obraz losów byłych członków PSZ w powojennej Polsce.

Konkluzja

Zapoznając się z dorobkiem naukowym i organizacyjnym oraz przedstawionym mi do oceny osiągnięciem naukowym dr Anny Marcinkiewicz-Kaczmarczyk stwierdzam, że spełnia ona kryteria wyznaczone osobom ubiegającym się o tytuł naukowy doktora habilitowanego sformułowane w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*. W związku z tym z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Joanna Dmhat